

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sascha Åkerman

Får jag lindrigare straff om jag avslöjar mina medbrottslingar?

- En komparativ studie av kronvittnen i svensk och
dansk rätt

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Uta Bindreiter

Termin: VT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Allmänt	4
1.2 Syfte	4
1.3 Frågeställningar	4
1.4 Avgränsningar	5
1.5 Perspektiv och metod	5
1.6 Material och forskningsläge	5
1.7 Uppsatsens disposition	6
2 BAKGRUND	8
3 SVENSK RÄTT	10
3.1 Allmänt om straffmätning	10
3.2 Omfattas kronvittnen av 29 kap. 5§ 1st. BrB?	12
3.3 Praxis öppnar för kronvittnen	13
3.3.1 Bilsprängarmålet	13
3.3.2 Kommentar till ”bilsprängarmålet”	14
3.3.3 Rån mot postterminal	15
3.3.4 Kommentar till ”rån mot postterminal”	16
3.4 Överväganden kring ett kronvitnesssystem	16
3.4.1 Överväganden i juridiska tidskrifter	16
3.4.2 Överväganden i statliga offentliga utredningar	17
4 DANSK RÄTT	20
4.1 Straffmätning innan lagändringen 2004	20
4.2 Vilket utrymme gav praxis till kronvittnen innan det lagstadgades?	21
4.2.1 U. 1998. 1317 H	21
4.2.2 Kommentar till U. 1998. 1317 H	22
4.3 Riksadvokatens riktlinjer till följd av domen	22

4.4	Kronvittnen lagstadgas i dansk rätt	23
4.5	Praxis efter lagändringen	25
4.5.1	U. 2011. 2203 H	25
4.5.2	Kommentar till U. 2011. 2203 H	26
5	ANALYS OCH SLUTSATS	27
5.1	Vilka motiv ligger bakom inställningen till kronvittnen?	27
5.2	Hur påverkas rättssäkerheten för en medbrottsling?	30
6	SLUTORD	31
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	35

Summary

After the reform of the Swedish Penal Code in 1989, the choice of the sanction is based on proportionality and equivalence. In conjunction with the reform, the clemency pleas were introduced in chapter 29 § 5 of the Penal Code. The clemency pleas means that the court within a reasonable scope has to take into account circumstances that are related to the defendant's personal circumstances or to something that she or he did after the crime was committed. The provision includes two different circumstances that should be investigated in order to find out if the clemency pleas include crown witnesses. The circumstance in chapter 29 § 5 p.3 entails that the clemency plea will be activated only when the defendant has denounced himself and due to its restrictiveness it does not include crown witnesses. However, if a circumstance occurred where crown witnesses would induce lower penalties, it has to occur within the bounds of chapter 29 § 5 p.8 in exceptional cases. According to NJA 2009 s. 599, a defendant can receive a penal discount if he or she risks serious reprisals when revealing other people's crime.

In Denmark, there was no legal right for the court to give a crown witness penal discount before the reform in 2004. The court was required to take into account personal circumstances related to the defendant after the crime was committed. In 1998, the Supreme Court in Denmark ruled that it is of essential importance for the investigation of serious crimes to motivate a defendant to contribute in an investigation. With regards to the judgement, guidelines were issued in order to declare how a defendant should be informed of the opportunity to obtain a lower penalty by disclosing other people's crime. Today, it is included as a clemency plea according to the Danish Penal Code 82 § 10 p. However, the provision is not limited to special crimes, instead, the Court needs to evaluate each case individually in order to decide whether or not to give a crown witness penalty discount.

Sammanfattning

Sedan brottsbalken reviderades 1989 ligger proportionalitet och ekvivalens till grund för påföljdsbedömningen. I samband med förändringen infördes billighetshänsyn i 29 kap. 5 § BrB som rätten ska beakta vid straffmätningen. Billighetsskäl innebär att domstolen i skälighets omfattning ska ta hänsyn till vissa omständigheter som är hänförliga till gärningsmannens person eller hans handlande efter brottet. Bestämmelsen innehåller två punkter som lämpligen kan undersökas för att få reda på om det finns en lagstadgad rätt för domstolar att ge strafflindring till kronvittnen. Den första omständigheten som återfinns i 29 kap. 5 § 1st. 3p. BrB omfattar endast den situation då en person angett sig frivilligt. Bestämmelsen tillämpas restriktivt och omfattar inte kronvittnen. Om det trots allt skulle uppstå en situation då kronvittnen skulle motivera ett lägre straff, ska det i undantagsfall ske med stöd av 29 kap. 5 § 1st. 8p. BrB. HD har i NJA 2009 s. 599 konstaterat att en sådan undantagssituation föreligger då kronvittnet riskerar att leva under hot om allvarliga repressalier.

Innan billighetshänsyn infördes i dansk rätt 2004 fanns ingen uttrycklig rätt för domstolar i Danmark att ge kronvittnen strafflindring. Vid straffmätningen skulle hänsyn tas till gärningsmannens personliga förhållanden efter gärningen. Då ett fall från 1998 avgjordes beslutade Højestereten att det var av väsentlig betydelse för efterforskningen av narkotikabrott och vissa andra allvarliga brott att det är möjligt att motivera en misstänkt att medverka i utredningen. Till följd av domen utfärdade Riksadvokaten närmare riktlinjer för hur det skulle gå till då en misstänkt person underrättas om möjligheten till strafflindring om han eller hon avslöjar sina medbrottslingar. Idag stadgas uttryckligen i 82 § 10p. STRFL som förmildrande omständighet att gärningsmannen gett upplysningar om medbrottslingar. Bestämmelsen är dock inte begränsad till särskilda brott. Istället ska det bero på en värdering i varje enskilt fall om strafflindring ska ges.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRU	Beredningen för rättsväsendets utveckling
EKMR	Europakonventionen
FSK	Fängelsestraffkommittén
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet
Kap.	Kapitel
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
Rpl	Retsplejeloven
SvJT	Svensk Juristtidning
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Allmänt

I Sverige finns inget lagstadgat kronvitnesssystem. Departementschefen lämnade vid införandet av billighetskälén 1989 dörren öppen att tillämpa förfarandet i undantagsfall. Det ska då ske med stöd av 29 kap. 5§ 8p. BrB.¹ I uppsatsen kommer jag att utreda möjligheten att tillämpa systemet i Sverige och varför det inte finns en lagstadgad rätt för domstolar att ge kronvittnen strafflindring. Svensk praxis är således återhållsam med strafflindring åt personer som avslöjar medbrottslingar. Anledningen är att det i slutändan inte anses bidra till en effektivare utredning. Den ståndpunkten har inte förankrats i dansk rätt.² Därför ligger det i mitt intresse att undersöka vad som egentligen är mest samhällsnyttigt; ett förfarande med eller utan kronvittnen?

1.2 Syfte

Uppsatsens syfte är att undersöka varför Sverige inte har ett lagstadgat kronvitnesssystem. Jag ska undersöka vilka motiv som ligger bakom inställningen till kronvittnen i Sverige och i Danmark.

Rättssäkerhetsmässiga principer som aktualiseras för den som blir tilltalad på grund av en angivelse kommer också att uppmärksammas. Jag valde att jämföra med Danmark då de har en rättskultur som påminner om den svenska vilket gör en jämförelse intressant.

1.3 Frågeställningar

Mina frågeställningar är följande:

- Vilka motiv ligger bakom inställningen till kronvittnen?
- Hur påverkas rättssäkerheten för en medbrottsling?

¹ Prop. 1987/88:120, s. 92.

² 82§ 10p. STRFL

1.4 Avgränsningar

Jag avgränsar mig till att studera den möjlighet som föreligger för domstolen att ge kronvittnen strafflindring. Andra billighetshänsyn som kan påverka straffbedömningen har jag av arbetsekonomiska skäl valt att utelämna som undersökningsområde. Jag har valt att avgränsa mig till dansk och svensk rätt vad gäller kronvittne som billighetsskäl. Vidare väljer jag att fokusera på den rättssäkerhet som en misstänkt person som blivit avslöjad av ett kronvittne omfattas av. Jag behandlar inte det omfång av uppgörelser som omfattas av *plea bargaining* förfarandet. Jag kommer inte heller behandla de fall som avser information lämnad av en misstänkt vid förhör utomlands eller vid telefonförhör i Sverige. Vidare begränsar jag mig till att inte undersöka Kartellbekämpningsutredningens argument om kronvittnen i stor omfattning. Rättssäkerhet är ett begrepp som jag av arbetsekonomiska skäl har valt att ge en begränsad innebörd. Med rättssäkerhet avser jag fundamentala principer som ett rättssystem ska upprätthålla. Principerna jag avser är att åklagaren ska styrka sin talan, legalitetsprincipen, objektivitetsprincipen och rätt att yttra sig över det som tillförts saken.

1.5 Perspektiv och metod

Jag har använt mig av ett komparativt perspektiv då jag undersöker och jämför rättssystemen i två olika länder. I viss mån har jag även använt mig av ett rättsutvecklingsperspektiv då jag går några år tillbaka i tiden och undersöker varför regleringarna avseende kronvittnen har utvecklats så som det gjort.

Jag har en kort rättfilosofisk bakgrund. Mitt skrivsätt i bakgrundskapitlet är enbart deskriptivt. I avhandlingsdelen är skrivsättet deskriptivt och analyserande. I analysen är jag evaluerande.

1.6 Material och forskningsläge

Som material använder jag mig av skriftliga källor och litteratur. Avseende källor har jag använt mig av domar och offentligt tryck i form av gällande

rätt och förarbeten. Dessa källor har jag satt in i mitt sammanhang och bearbetat. Som litteratur har jag använt mig av doktrin och tidskrifter.

Överväganden om kronvittnen ska lagstadgas i Sverige har förekommit i svenska förarbeten. Även domstolen har diskuterat kronvittnesfrågan.³ Straffmätning och billighetsskäl i allmänhet förekommer i rik omfattning i litteraturen. Kronvitnessystemet specifikt har dock endast behandlats i begränsad utsträckning. Därmed bidrar min uppsats med ett visst nyhetsvärde. Det beror troligtvis på att vi saknar ett stadgande i lag som tillåter systemet. Universitetslektor Lena Holmqvist har i sin artikel behandlat billighetshänsyn och hur regleringen ser ut i Sverige avseende kronvittnesrabatter. Jack Ågren, doktor i straffrätt vid Stockholms universitet, diskuterar i sin avhandling förutsättningarna för att ge kronvittnen lindrigare straff.

Danska förarbeten och praxis behandlar ämnet i Danmark. På Juridicum saknades de förarbeten jag behövde till uppsatsen, varför jag istället använt mig av förarbeten med hjälp av Folketingets hemsida. Utöver förarbeten och praxis, finns det doktrin i större utsträckning än i Sverige då de infört systemet. En av de professorer som har behandlat ämnet är Eva Smith.

1.7 Uppsatsens disposition

I kap. 2 definierar jag var det innebär att vara ett kronvittne. Därefter beskriver jag två teorier som kan användas för att avgöra om det är rätt eller fel att ge kronvittnen strafflindring. Det visas med ett exempel (kap.2 *bakgrund*). I kap. 3 redogör jag för i vilken omfattning kronvittnen kan ges strafflindring i Sverige. Jag använder mig av svensk praxis som beskriver gällande rättsläge. Vidare beskriver jag olika ställningstaganden som skett i artiklar och i offentliga utredningar (kap.3 *svensk rätt*). I kap. 4 beskriver jag hur kronvittnen kan ges strafflindring i Danmark samt överväganden som skett för och emot systemet. Detta görs för att kunna jämföra systemet

³ NJA 2009 s. 599

med Sverige (kap.4 *dansk rätt*). I kap.5 avslutas uppsatsen med en analys där jag besvarar mina frågeställningar (kap.5 *analys*).

2 Bakgrund

I Sverige regleras inte kronvitnesssystemet i lag, det saknas därför en legaldefinition av begreppet. Det har dock använts i förarbeten i samband med olika diskussioner kring ett införande av systemet. Med kronvittne avses ofta en person som genom avslöjande av sina medbrottslingar eller andra brottslingar går fri från straff eller får en mildare påföljd.⁴

I det danska rättssystemet används istället begreppet *plea bargaining*. Uttrycket härstammar från amerikansk rätt och kan innebära att den misstänkte ingår en överenskommelse med åklagaren om att erkänna sig skyldig mot mildare straff.⁵ En annan definition av begreppet, som används i denna uppsats, är att åklagaren utlovar lägre straff mot att den tilltalade medverkar i utredningen av andras brott.⁶

Kronvitnesssystemet kan ses från två perspektiv, antingen är ett införande rätt eller fel. En del uppfattningar inom juridiken går ut på att en rättighet eller skyldighet har ett moraliskt egenvärde, vilket kan motiveras med att den som har en rättighet eller skyldighet har förtjänat den. Detta synsätt kallas för *förtjänstetik*. Den som har begått ett brott förtjänar att bli straffad. *Utilitarismen* är en annan teori om rättvisa. Rättigheter och skyldigheter ska enligt teorin utvärderas genom att undersöka vilka konsekvenser de medför för samhällsnyttan.

I ett exempel begår flera gärningsmän ett brott. Polisen lyckas gripa en av dem, som ges ett erbjudande. Genom att avslöja sina medbrottslingar, kan gärningsmannen få ett lindrigare straff. Problematiken består i att det kan ifrågasättas om överenskommelsen är riktig. En förtjänstetiker skulle hävda att det är moraliskt fel att ge personen strafflindring. Han har begått ett brott

⁴ SOU 2012:34, band 3, del II, s. 229.

⁵ Henricson, IB, *Politiret*, Köpenhamn 2012, s. 348.

⁶ Smith, Eva m.fl., *Straffeprocessen*, Köpenhamn 2008, s. 646.

och förtjänar sitt straff. Ur ett utilitaristiskt perspektiv skulle först en avvägning mellan systemets positiva och negativa effekter göras. De positiva effekterna är att det möjliggör för en effektivare utredning. De negativa effekterna är att en gärningsman som begått ett brott kan komma lindrigare undan.⁷

⁷ Dahlman, Christian, *Rätt och rättfärdigande: en tematisk introduktion i allmän rättslära*, Lund 2010, s. 88 ff.

3 Svensk rätt

Rättssäkerhet är ett av de värden som straffsystemet i Sverige ska tillgodose.⁸ Med begreppet avses att den maktutövande verksamheten handlar efter en hög grad av förutsebarhet för att skydda personer mot godtycklig maktutövning.⁹ Att åklagaren ska styrka sin talan, objektivitetsprincipen, legalitetsprincipen och rätt att yttra sig över det som tillförts saken är några av de principer som ska tillgodoses för att uppfylla kravet på rättssäkerhet.¹⁰

3.1 Allmänt om straffmätning

Reglerna om straffmätning och påföljdsval infördes i svensk rätt 1989.¹¹ Före denna lagändring reglerades påföljdsvalet i 1 kap. 7§ BrB, där preventionshänsyn var av avgörande betydelse. Domstolen skulle fästa särskilt avseende vid att påföljden skulle främja den dömdes anpassning i samhället. Rätten skulle göra en avvägning mellan allmänpreventiva och individualpreventiva hänsyn.¹² Förslaget angående regler om påföljdsval och straffmätning gick ut på att införa regler som var allmänna och mer preciserade för att öka förutsebarheten och enhetligheten i straffrättskipningen.¹³

I den nuvarande BrB regleras i 29 kap. de omständigheter som domstolen ska beakta vid straffmätningen. Till grund för systemet ligger till skillnad från tidigare proportionalitet och ekvivalens.¹⁴ Straffnivån mäter förkastligheten av den kriminella gärningen. Proportionalitetsprincipen innebär att den straffrättsliga sanktionen ska vara rättvis. Vad avser den förknippade ekvivalensprincipen innebär den att lika brott ska bestraffas

⁸ Prop. 1987/88:120 s. 36.

⁹ Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt?: om demokrati, etik och juridisk argumentation*, Stockholm 1995, s. 51.

¹⁰ *Ibid*, s. 89.

¹¹ SOU 2012:34, a.a., s. 196.

¹² SOU 1986:14, s. 69.

¹³ Prop. 1987/88:120, s. 39.

¹⁴ SOU 1986:14, s. 143.

lika.¹⁵ Enligt 29 kap. 1§ 1 st. BrB ska straff, med beaktande av intresset för en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas de försvårande respektive förmildrande omständigheter som finns omnämnda i 29 kap. 2 och 3 §§ BrB.

I enlighet med 30 kap. 4§ 1 st. BrB ska rätten vid val av påföljd fästa särskilt avseende vid sådana omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Rätten ska, bortsett från straffvärdet enligt 29 kap. 1§ BrB, vid straffmätningen beakta de omständigheter som nämns i 29 kap. 5§ BrB och som utgör *billighetsskäl*.

Billighetsskäl har lika stor betydelse vid påföljdsvalet som de har vid straffmätningen.¹⁶ Om det föreligger särskilda skäl, och någon av de omständigheter som föreskrivs i 29 kap. 5§ 1st. BrB föreligger, får domstolen enligt bestämmelsens andra stycke döma till påföljd som är lindrigare än vad som föreskrivs för brottet. Billighetsskäl innebär att domstolen i skälig omfattning ska ta hänsyn till vissa omständigheter som är hänförliga till gärningsmannens person eller hans handlande efter brottet.¹⁷ Straffvärdet påverkas inte av bestämmelsen utan det är brottslingens straffvärdighet som påverkas.¹⁸ Syftet är att det skulle vara orättfärdigt om domstolen inte beaktade andra omständigheter än de som endast rör straffvärdet.¹⁹ Som Lena Holmqvist påpekar i sin artikel, förtjänar gärningsmannen däremot sitt straff om billighetshänsyn tagits.²⁰

¹⁵ SOU 2012:34, a.a., s. 250 f.

¹⁶ Borgeke, Martin, *Att bestämma påföljd*, Stockholm 2008, s. 179.

¹⁷ SOU 1986:14, s. 422.

¹⁸ Jareborg, Nils och Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, Stockholm 2010, s. 129.

¹⁹ Prop. 1987/88:120, s. 48.

²⁰ Holmqvist, Lena, *Billighetshänsyn*, SvJT 1999 s. 190.

3.2 Omfattas kronvittnen av 29 kap. 5§ 1st. BrB?

29 kap. 5§ 1st. BrB består av sju angivna omständigheter som verkar i sänkande riktning för gärningsmannen. Den åttonde punkten är allmänt hållen.²¹

29 kap. 5§ 3p. BrB omfattar den situation då någon angett sig frivilligt. FSK framförde i sitt huvudbetänkande att det är angivelsen av sitt eget brott som avses då någon tanke om att tillämpa ett system med kronvittnen inte förelegat. Att gärningsmannen underlättat polisens utredning efter att avslöjande skett faller inte in under bestämmelsen.²² Bestämmelsen ska tillämpas restriktivt för att undvika spretande praxis och sociala orättvisor.²³

Även departementschefen ansåg övervägande skäl tala mot att låta bestämmelsen omfatta gärningsmän som avslöjar sina medbrottslingar. Ingen remissinstans framförde en motsatt uppfattning. Dock anfördes att om det ändå skulle uppstå en situation då kronvittnen skulle motivera ett lägre straff, så ska det ske med stöd av punkt 8.²⁴

Bestämmelsen i punkt 8 stadgar att rätten vid straffmätningen utöver brottets straffvärde i skälig omfattning ska beakta *om någon annan omständighet föreligger som påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar*.²⁵ Enligt praxis föreligger en sådan situation då en misstänkt person riskerar hot om allvarliga repressalier efter att ha avslöjat sina medbrottslingar.²⁶ Bestämmelsen öppnar således upp dörren för att beakta andra omständigheter än de som punkt 1-7 omfattar, men de ska vara lika tungt vägande.²⁷

²¹ Prop. 1987/88:120 s. 89 ff.

²² SOU 1986:14 s. 452.

²³ Prop. 1987/88:120 s. 90.

²⁴ Ibid, s. 92.

²⁵ 29 kap. 5§ 1st. 8p. BrB.

²⁶ NJA 2009 s. 599.

²⁷ Prop. 1987/88:120 s. 96; SOU 1986:14 s. 449.

3.3 Praxis öppnar för kronvittnen

3.3.1 Bilsprängarmålet

Två sprängattentat hade utförts i Göteborg genom att handgranater detonerat under två bilar varpå åtal väcktes mot fem personer som var medlemmar i Bandidos MC. En av de medverkande, D. L. uppgav för polisen att han hade uppgifter om dåden. Frågan som togs upp i fallet var om det förhållandet att D. L. hjälpt till i utredningen av brottet genom att avslöja de andra brottslingarna borde leda till att fängelsestraffet sätts ner eller att han får en lindrigare påföljd.

TR anförde att en tilltalads berättelse om brottet måste bedömas med försiktighet och att berättelsen inte räcker för en fällande dom för medbrottslingar om den inte har stöd i den tekniska utredningen. D. L. lämnade detaljer som fick stöd i den tekniska utredningen och gav även intryck av att vara självupplevd. Han utsatte sig även för risker för framtida repressalier genom att ange sina medbrottslingar. Mot den bakgrunden ansågs hans berättelse vara trovärdig. Vidare hade han medverkat i utredningen av svårutredd och synnerligen allvarlig brottslighet. Därför var det enligt 29 kap. 5§ 8p. BrB påkallat att han fick ett lägre straff än vad brottets straffvärde motiverade.²⁸

HovR anförde att minimistraffet för den som medverkar till allmänfarlig ödeläggelse är sex års fängelse. För att gå under minimistraffet krävs det att gärningsmannen har medverkat i brottet endast i mindre mån enligt 23 kap. 5§ BrB, vilket D. L. inte gjort. Det samlade straffvärdet ska därför bedömas högre än vad TR kom fram till. I frågan om nedsättning av straffet ansåg HovR att följdverkningarna som uppstår till följd av erkännanden bör beaktas i högre grad än vad TR anförde. HovR bedömde utfallet till tre års fängelse då ett högre straffvärde fastställdes än vad TR gjort.²⁹

²⁸ Göteborgs tingsrätt, B 9178- 08.

²⁹ Hovrätten för Västra Sverige, B 1236-09.

HD beaktade de principiella invändningar som i förarbeten gjorts mot ett kronvitnesssystem. Uppgifter som lämnas i utbyte mot att den tilltalade får strafflindring måste enligt HD beaktas med försiktighet och inom ramen för en samlad bevisvärdering. Övriga tilltalades rätt till en rättvis rättegång får inte åsidosättas. Vidare anförde HD att systemet är främmande för det svenska rättssystemet enligt 23 kap. 12 § RB trots att det inte helt avvisats av Europadomstolen. HD anförde även att eftersom 29 kap. 5 § BrB berör billighetshänsyn, så är samhällets intresse som grund för tillämpningen inte förenlig med regleringen. Att en misstänkt person avslöjat sina medbrottslingar ska inte i sig utgöra skäl för strafflindring då bestämmelsen i 29 kap. 5 § 8p. BrB endast utgör undantagskaraktär. Som en direkt följd av att D. L. avslöjat sina medbrottslingar skulle han få komma att leva under hot om allvarliga repressalier. Han skulle få byta identitet och flytta utomlands. På denna grund ansåg HD det föreligga en sådan undantagssituation som omfattas av 29 kap. 5 § 8p. BrB varpå D. L. s fängelsestraff fastslogs till tre år.³⁰

3.3.2 Kommentar till ”bilsprängarmålet”

HD öppnar upp dörren för en tillämpning av kronvittnen, då förarbetena inte uttalat när en undantagssituation som tillåter förfarandet föreligger. Det krävs således att personen under överskådlig tid kommer att leva under hot om allvarliga repressalier.

Som HD poängterade är det systematiskt oförenligt att av effektivitetsskäl införa systemet genom att låta billighetshänsynen omfatta omständigheter som endast motiveras av samhällets intresse av att brott utreds. Svenska domstolars inställning tycks vara att en gärningsman ska få det straff han förtjänar snarare än att samhällets intresse sätts i fokus då bestämmelsen som berör billighetshänsynen ska ta sikte på gärningsmannens person.

Det kan dock diskuteras om ett förfarande med kronvittnen fortfarande utgör en undantagssituation. Som Jack Ågren nämner i sin artikel borde det

³⁰ NJA 2009 s. 599.

möjligtvis ses som en normalsituation snarare än en undantagssituation att risk för allvarliga repressalier föreligger vid avslöjande av andras brott.³¹

3.3.3 Rån mot postterminal

Flera personer hade tillsammans och i samförstånd utfört ett rån mot Posten i Göteborg samt beskjutit en polishelikopter. Då två personer avslöjat sina medbrottslingar ställdes frågan om de med hänsyn till billighetsskäl skulle medges strafflindring.

TR anförde att en undantagssituation som kan leda till strafflindring enligt åttonde punkten inte föreligger. Dock poängterades att parterna riskerar att vara utsatta för så pass allvarliga hot som omfattas av 2a§ polislagen om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. för hotade personer. Det krävs att personen bryter kontakten med sin familj, sin släkt, sina vänner, byter bostad, arbete och måste börja ett nytt liv på en ny ort. Därför var strafflindring motiverad. Det argumenterades för att det skett en indirekt strafflindring för kronvittnen genom att den accepterats på grund av att avslöjandet lett till särskilt personsäkerhetsarbete. Det uppmärksammades att det förelåg en risk för att den som berättar om annans brottslighet försöker dölja sin egen och att detta måste uppmärksammas vid bevisvärderingen.³²

HovR anförde vad HD konstaterat i NJA 2009 s. 599 om det utrymme som ibland ges för att ge en tilltalad strafflindring till följd av att han eller hon avslöjat sina medbrottslingar. HovR delade TR s uppfattning om att de verkningar som skulle uppstå för en tilltalad på grund av att denne lämnat uppgifterna medförde att skäl fanns för strafflindring. Strafflindringen kom att motsvara en fjärdedel av straffvärdet för den samlade brottsligheten för de två gärningsmännen som medverkat i utredningen.³³

³¹ Ågren, Jack, *Straffrabatt för kronvittnen som riskerar hot om allvarliga repressalier*, JT 2009.

³² Göteborgs tingsrätts dom 2009-06-11, meddelad i Göteborg B 724-08.

³³ Hovrätten för Västra Sverige, B 3062-09.

3.3.4 Kommentar till ”rån mot postterminal”

Hovrättens bedömning om vad HD konstaterat i NJA 2009 s. 599 bekräftar i princip vad HD stadgade. Mycket vikt läggs vid trovärdigheten i kronvittnets berättelse. Utilitaristiska hänsyn som fokuserar på den nytta för samhället systemet skulle ge upphov till förs som en invändning mot att använda systemet i för stor omfattning. Det torde bero på att domstolarnas vikt vid bevisvärderingen påverkar effektiviteten av utredningen. Samhället har ett stort intresse av att brott utreds. Samtidigt ska ingen oskyldig person anklagas. Om så sker läggs resurser på att utreda brott som inte har begåtts av den personen som anklagats. Därför intar domstolarna en relativt restriktiv ställning och är måna om att bevaka trovärdigheten i berättelsen.

3.4 Överväganden kring ett kronvitnesssystem

HD har tagit avstånd från den typen av dispositioner där straffrabatt ges den som frivilligt medverkat i utredningen av annans brott.³⁴ Olika överväganden för och emot systemet har dock förekommit både i juridiska tidskrifter, i förarbeten och i praxis. I följande avsnitt kommer att redogöras för några viktiga överväganden som framkommit med hänsyn till de straffrättsliga principer som måste beaktas.

3.4.1 Överväganden i juridiska tidskrifter

Som universitetslektor Jack Ågren behandlar i sin avhandling kan åtskillnad göras mellan kronvittnen och 29 kap. 5§ 1st. 3p. BrB som åsyftar den situation då den tilltalade anger sig själv. Den senare bestämmelsen ger uttryck för ett ansvarstagande, och därmed mindre skäl för att straffa personen. Ett förfarande med kronvittnen, däremot, riskerar att innebära starkare skäl att straffa en person, då det kan innebära ett ansvarsavståndstagande. Det riskerar att bli en negativ effekt av att införa ett

³⁴ Lundqvist, Ulf, *Bevisförbud i rättspraxis*, Knivsta 2013 s. 71 f.

system med kronvittnen. Utredningen riskerar även att föras in på fel spår vilket då innebär att effektivitetsvinster inte görs.³⁵

Peter Borgström diskuterar i sin artikel i JT kronvitnesssystemet utifrån svenska rättstraditioner och principer. Han anför att systemet skulle strida mot officialprincipen, som innebär att de brottsbekämpande myndigheterna av egen drift är skyldiga att vara verksamma i processen. Han pekar på förfarandets oförenlighet med 23 kap. 12 § RB som förbjuder löften och förespeglingar om vissa förmåner i syfte att framkalla bekännelse eller uttalande i viss riktning. Vidare skulle förfarandet strida mot den obligatoriska åtalsplikten som stadgas i 20 kap. 6§ RB.³⁶

Advokat Thomas Ohlsson å andra sidan påstår att det inte fullt ut går att frigöra sig från kronvittnen i den svenska straffprocessen. Intresset för de brottsbekämpande myndigheternas verksamhet är en viktig faktor. Kronvittnen förser dem med kunskap om hur organiserad brottslighet fungerar och opererar. Syftet bakom billighetshänsynen flyttas då från det som anses orättfärdigt att bortses ifrån till effektiviteten i utredningen av brott.³⁷

3.4.2 Överväganden i statliga offentliga utredningar

Fängelsestraffkommittén (FSK) redogjorde för varför den inte fann det vara lämpligt att införa ett system med kronvittnen i det svenska rättssystemet genom att väga fördelar mot nackdelar. Skälet som talade för ett införande var att det skulle underlätta polisens arbete med att utreda och avslöja organiserad brottslighet.³⁸ Det skulle dock främja ett beteende som innebär att skvallra på andra. Kommittén ansåg inte detta vara ett tungt vägande argument. Vad den ansåg vara allvarigare var att det föreligger en risk för

³⁵ Ågren, Jack, *Billighetsskäl i 29 kap. 5§ 3p. BrB- berättigande och betydelse vid påföljdsbestämning*, Stockholm 2013, s. 292.

³⁶ Borgström, Peter, "Riksåklagaren kritisk mot "plea-bargaining" och den s.k. kronvittnesmetoden", *Juridisk Tidskrift*, s. 677 f.

³⁷ Ohlsson, Thomas, *En ny strafflindringsgrund*, SvJT, s. 489.

³⁸ SOU 1986:14, s. 452.

att dominerande brottslingar försöker skaffa sig fördelar genom att skvallra på sina undersåtar eller genom att lura till sig fördelar vid svårutredda händelser. Som ett tredje argument mot ett införande anförde FSK att det skulle bli svårt att anpassa systemet till det svenska rättssystemet. Orsaken är att det är domstolen som har att avgöra i vilken mån straffnedsättning ska ske. Ett kronvitnesssystem skulle dock tillåta polisen att erbjuda den misstänkte vissa fördelar. Risken finns för att polisen och åklagare för att effektivt kunna utreda brottet skulle frestas av att ge större fördelar än vad domstolen gör.³⁹

Kartellbekämpningsutredningen framförde den viktiga aspekten att ett kronvitnesssystem uppmuntrar misstänkta personer att ange andra och även sig själv, vilket strider mot EKMR då det föreligger en rätt att inte belasta sig själv. Argumentet ansågs dock vara långsökt då den misstänkte personen inte tvingas att ange någon.⁴⁰

Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) diskuterade kring nyttan som skulle kunna dras av ett samarbete med den misstänkte. Som BRU anför är det viktigt för tilltron för rättsväsendet i stort att effektiviteten ökar.⁴¹ Krav på att snabbhet och enkelhet under utredningen uppfylls är av väsentlig betydelse. Brottsutredningar blir svårare att utreda ju längre tid som gått sedan brottet begicks. Genom att ge en misstänkt person incitament till att samarbeta i utredningen kan resurser som frigörs från utredningen istället användas till att utreda andra fall.⁴² Mot kronvitnesssystemet anförde BRU, förutom från de argument som FSK framförde, att effektivitetsvinsterna kan ifrågasättas. Bevisvärdet på uppgifterna som kronvittnet lämnar är tvivelaktiga. Att lämna felaktiga uppgifter om andra personer leder inte till att den misstänkte själv belastas utav dem. Istället kan personen på detta sätt erhålla vissa fördelar.⁴³

³⁹ SOU 1986:14 s. 453.

⁴⁰ SOU 2001:74 s. 104 f.

⁴¹ SOU 2005:117 s. 14.

⁴² Ibid, s. 77 ff.

⁴³ SOU 2005:117 s. 87 f.

Påföljdsutredningen konstaterade att kronvitnesssystemet vilar på samhällets intresse av att brott utreds. Det rör sig således om en strafflindring på andra grunder än vad som gäller idag. Vidare diskuterade utredningen kring vad systemet skulle innebära för de övriga tilltalades rätt till en rättvis rättegång.⁴⁴

⁴⁴ SOU 2012:34, a.a., s. 230.

4 Dansk rätt

Även dansk straffrätt innehåller regler som ska skydda individen mot statsmakten. En av de mest grundläggande är principen om den materiella sanningen. Den ska skydda oskyldiga från att fällas men samtidigt tillförsäkra att skyldiga döms till ansvar. Principen om den materiella sanningen omfattar åklagarens objektivitetsprincip. Den stadgas i 96§ 2 st. Rpl och innebär att åklagaren har en plikt att beakta även omständigheter som är till den misstänktes fördel. Vidare ska en tilltalads erkännande aldrig anses vara tillräcklig för en fällande dom. Ett erkännande ska alltid styrkas av fallets övriga omständigheter.⁴⁵ Objektivitetsprincipen och likhetsprincipen begränsar möjligheten för åklagaren att ingå avtal med den tilltalade. Det är rätten som bestämmer straffet, åklagaren kan inte med bindande verkan ingå avtal om den tilltalades straff.⁴⁶ Legalitetsprincipen är en annan väsentlig straffrättslig princip i Danmark som innebär att en handling kan straffas om den innebär en förbrytelse som finns stadgad i lag.⁴⁷

4.1 Straffmätning innan lagändringen 2004

Den danska *Straffeloven* reviderades 2004.⁴⁸ Vid straffmätningen skulle hänsyn tas till gärningsmannens personliga förhållanden efter gärningen.⁴⁹ Billighetshänsyn fanns inte uppräknade i lagen.⁵⁰ Att hänsyn vid straffmätningen skulle tas till gärningsmannens förhållande efter gärningen omfattade även den situation då gärningsmannen medverkat till brottets utredning, däribland avslöjande av medbrottslingar.⁵¹

⁴⁵ Smith, Eva, *Straffeprocess, grundläggande regler og principper*, Köpenhamn 2013, s. 16.

⁴⁶ Smith, Eva m.fl., a.a., s. 135.

⁴⁷ Toftegaard Nielsen, Gorm, *Strafferet I Ansvar*, Köpenhamn 2013, s. 27.

⁴⁸ Lov nr 218 af 131 marts 2004 om ændring af straffeloven og retsplejeloven.

⁴⁹ L 99 (som fremsat): Forslag til lov om ændring af straffeloven og retsplejeloven. (Ændring af strafferammer og bestemmelser om straffastsættelse m.v.), del A 3277, 26/11 2003-04, afsnitt 3.8.1.

⁵⁰ SOU 2005:117, s. 73.

⁵¹ Straffelovrådets betænkning om straffastsættelse og strafferammer I, betænkning nr. 1424/2002; L99 Forslag til lov om ændring af straffeloven og retsplejeloven, s. 333.

Enligt 84§ 1 st. 9p. STRFL kunde straffet sättas ner under straffminimum endast då gärningsmannen angett sig själv och avgett en fullständig bekännelse. Bestämmelsen gav inte stöd åt att låta en misstänkt person som avslöjat sina medbrottslingar få ett straff under straffvärdet.⁵²

4.2 Vilket utrymme gav praxis till kronvittnen innan det lagstadgades?

I vilken omfattning gärningsmannen enligt 80§ STRFL skulle ges strafflindring för sin medverkan i utredningen har utvecklats i praxis innan det lagstadgades som en förmildrande omständighet.⁵³

4.2.1 U. 1998. 1317 H

I ett fall från 1998 var en man åtalad för införsel av heroin till Danmark. För brottet hade det fastslagits ett straff på sex års fängelse i praxis. Den tilltalade var samarbetsvillig från början. Polisen fick till följd av hans uppgifter möjlighet att identifiera två andra gärningsmän. Det ledde till reducering av den tilltalades straff från sex år till fem års fängelse.

Försvarna i DJØF' s etiske grupp ansåg att systemet var oacceptabelt på grund av risken för falska angivelser. Åklagarna ansåg däremot att ett förbud av kronvittnesförfarandet skulle innebära en begränsning i utredningen. De framförde att risken för falska angivelser inte skulle avfärdas, men att systemet samtidigt tryggas av den fria bevisvärderingen.

Fyra av fem domare anförde att det är av väsentlig betydelse för efterforskningen av narkotikabrott och vissa andra allvarliga brott att det är möjligt att motivera en misstänkt att medverka i utredningen. Højesteret anförde att 80§ 1st. STRFL ger rätten möjlighet att ta hänsyn till att gärningsmannen avslöjat sina medbrottslingar. Med beaktande av dessa

⁵² Straffelovrådets betænkning, a.a., s. 372.

⁵³ Ibid, s. 337; SOU 2005:117 s. 74.

faktorer ansåg de att hänsyn vid straffmätningen borde kunna tas då den misstänkte medverkat under utredningen. De ansåg inte att den rättssäkerhetsmässiga problematiken som kan uppstå med systemet vägde tyngre.⁵⁴

4.2.2 Kommentar till U. 1998. 1317 H

Som Højesteret slog fast tycks de ha förutsatt att utrymme för att ge kronvittnen strafflindring endast ges vid allvarliga narkotikabrott och andra svårutredda brott.

Domarna fokuserar i målet på de effekter som strafflindring till följd av medverkan i utredningen kan ge upphov till. Till skillnad från de svenska domarna motiverades inte strafflindringen av att den misstänkte riskerade att drabbas av hot om allvarliga repressalier. Istället skedde det med hänsyn till betydelsen för utredningen av brottet. Att utredningen bedrivs effektivt tycks i Danmark ha vägt tyngre än de risker som faktiskt föreligger med systemet.

4.3 Riksadvokatens riktlinjer till följd av domen

Till följd av domen utfärdade Riksadvokaten närmare riktlinjer för hur en misstänkt person ska underrättas om att strafflindring kan komma ifråga genom att lämna uppgifter om andras brott. Möjligheten att upplysa den misstänkte kan aktualiseras då det är fråga om allvarligare brottslighet. Informationen ska endast ges den misstänkte om det efter en konkret värdering av omständigheterna i det enskilda fallet är nödvändigt med hänsyn till efterforskningen.

Upplysningen ska lämnas efter att en jurist med speciell befattning inom polismyndigheten först har tagit ställning och den misstänktes försvarare har beretts tillfälle att närvara. Den misstänkte personen ska informeras om att

⁵⁴ U. 1998. 1317 H

strafflindring inte kan garanteras då det är rätten som bestämmer påföljden och inte åklagaren eller polisen. Dokumentation om att underrättelsen lämnats den misstänkte ska ske, och den ska ingå i utredningen som inleds mot de personer som den misstänkte lämnat uppgifter om. Deras försvarare ska också underrättas om att personen som lämnat uppgifterna blivit informerad om att strafflindring kan komma ifråga.⁵⁵

4.4 Kronvittnen lagstadgas i dansk rätt

Fastställande av straff regleras i 10 kap. STRFL. Rätten ska med hänsyn till en enhetlig rättstillämpning beakta lagöverträdelsens grovhet och upplysningar om gärningsmannen.⁵⁶ Hänsyn ska tas till den skada, fara och kränkning samt till vad gärningsmannen insett eller borde ha insett. Vid värderingen av upplysningar om gärningsmannen ska hänsyn tas till dennes allmänna och sociala och personliga förhållanden, dennes förhållande före och efter gärningen samt till motiven bakom handlingen.⁵⁷

Baserat på föregående praxis innehåller 81 och 82 § § STRFL icke uttömmande bestämmelser om vilka förhållanden som i allmänhet ska ingå som försvårande och förmildrande omständigheter.⁵⁸ Straffelovrådet förespråkade att införa mer precisa bestämmelser än vad som tidigare var fallet med de hänsyn som ska beaktas vid fastställande av straffet.⁵⁹

Vid införandet lade Justitieministeriet vikt vid att det skulle tillförsäkras en högre grad av förutsägbarhet och enhetlighet då det i större utsträckning än tidigare kommer att framgå i domstolens premisser vilka faktorer som varit avgörande vid straffmätningen.⁶⁰

⁵⁵ Anklagemyndighetens årsberetning 1998-99, *Rigsadvokatens meddelelse nr 11/1998*, s. 20 ff.

⁵⁶ 80 § 1 st. STRFL.

⁵⁷ 80 § 2st. STRFL.

⁵⁸ L 99 (som fremsat): Forslag til lov om ændring af straffeloven og retsplejeloven, a.a., afsnitt 3.6.2.

⁵⁹ Straffelovrådets betænkning, a.a., s. 327.

⁶⁰ L 99 (som fremsat): Forslag til lov om ændring af straffeloven og retsplejeloven, a.a., afsnitt 3.6.3.

I 82§ 10p. STRFL stadgas;

Det skal ved straffens fastsættelse i almindelighed indgå som formildende omstændighed,

10) at gerningsmanden har givet oplysninger, som er afgørende for opklaringen af strafbare handlinger begået af andre.

Straffet kan på den grund sættes ner under straffværdet eller bortfalle.⁶¹

Den nya bestämmelsen i 82§ 10p. STRFL kodifierar inte helt det rättstillstånd som utvecklade sig i fallet från 1998. Skillnaden är att bestämmelsen inte är begränsad till särskilda brott. Det skiljer sig från vad Højestereten anförde om att allvarliga brott, där utredningen är svårutredd och problematisk, ska vara för handen. Istället ska det bero på en värdering i varje enskilt fall om strafflindring ska medges.⁶² Som Gorm Toftegaard Nielsen diskuterar i sin avhandling omfattas även upplysning av brott som den tilltalade inte varit inblandad i.⁶³

Vid införandet togs även ställning till huruvida förfarandet skulle strida mot art. 6 EKMR. Angående rätten att inte uttala sig skyddas den enskilde individen från otillbörligt tvång från myndigheternas sida. Det bygger på principen om att åklagaren ska bevisa den tilltalades skuld utan att använda sig av bevis som framkommit genom tvång. Det hänger ihop med oskyldighetspresumtionen. I detta fall rör det sig dock inte om otillbörligt tvång mot den tilltalade, då det är den tilltalades eget val om han eller hon vill samarbeta med polisen eller åklagaren. Enligt Europadomstolens praxis vidrörande rätten till en rättvis rättegång ska åklagaren presentera all relevant bevismaterial för försvararen, oavsett om det är till den tilltalades för- eller nackdel. Kravet ses tillsammans med principen om parternas lika ställning samt kontradiktionsprincipen.⁶⁴

⁶¹ 83§ STRFL; SOU 2005:117, s. 73.

⁶² Straffelovrådets betænkning om straffastsættelse og strafferammer I, a.a., s. 373.

⁶³ Toftegaard Nielsen, Gorm, *Straffesagens gang*, Köpenhamn 2011, s. 127.

⁶⁴ Straffelovrådets betænkning, a.a., s. 344.

I samband med införandet av ett lagstadgat kronvitnesssystem fann Straffelovrådet att hänsyn till att utreda allvarlig kriminalitet samt processekonomiska hänsyn talade för att det ska finnas möjlighet att ge en tilltalad person fördelar av att ge upplysningar om medbrottslingar. På så sätt besparas resurser för att utreda brottet.⁶⁵

Som nackdel uppmärksammades att det skulle strida mot principen om den materiella sanningen att öppna för en möjlighet att ingå avtal om den misstänktes straff. Det skulle inte heller vara förenligt med dansk rättstradition om det på förhand inhämtas tillstånd från rätten att inte döma ut ett högre straff än det som avtalats mellan parterna. Dessutom borde det inte uppmuntras att den tilltalade utsätts för brutalisering i redan kriminella miljöer.⁶⁶

I den offentliga debatten har diskussioner ofta förts om att oskyldiga människor dömts på grund av falska vittnesutsagor. Den konkreta överenskommelsen om strafflindring ska läggas fram inför rätten tillsammans med vittnesutsagan, vilket innebär att domstolen uppmärksammas på risken.⁶⁷ Det ingår dessutom i domstolarnas vardagliga arbete att bevisvärdera.⁶⁸

4.5 Praxis efter lagändringen

4.5.1 U. 2011. 2203 H

I ett fall som gick upp till Højesteret hade en person, T, gjort sig skyldig till en mängd allvarliga brott, däribland mordförsök. T och hans medbrottslingar var medlemmar i Hells Angels och AK 81. Han hade lämnat upplysningar som var avgörande för utredningen av straffbara handlingar begångna av medbrottslingarna. På så sätt kunde 16 personer åtalas.

⁶⁵ Ibid, s. 373.

⁶⁶ Ibid, s. 374.

⁶⁷ Henricson, Ib, *Politiret*, Köpenhamn 2012 s. 354.

⁶⁸ Straffelovrådets betænkning, a.a. s. 373.

T åberopade strafflindring då han hade angivit sig själv och erkänt förhållanden som polisen inte kände till. Han hade vidare gett upplysningar som var av avgörande betydelse för utredningen.

Højestereten anförde att T skulle straffas med fängelse i 16 år om inte de förmildrande omständigheterna beaktades. Som både Byretten och Landsretten anförde, ansåg Højestereten att det som förmildrande omständighet skulle beaktas, att han lämnat upplysningar som var avgörande för utredningen av allvarliga brott begångna av personer i enlighet med 82§ 10p. STRFL. Vidare uppmärksammades risken för att T skulle komma att drabbas av allvarliga repressalier. Højestereten ansåg dock inte skäl föreligga för att ge T en större strafflindring än vad underinstanserna gett honom. Højesteret fastslog ett straff på fängelse i 12 år.⁶⁹

4.5.2 Kommentar till U. 2011. 2203 H

Rättsfallet visar på hur gällande rätt vidrörande strafflindring för kronvittnen har tillämpats i Danmark. Repressalier tas, precis som i Sverige, i detta avgörande från Højestereten med i bedömningen för varför strafflindring motiveras.

Rätten tycks inte fästa stor vikt vid själva proportionalitetsprincipens betydelse för straffmätningen. Att brott utreds effektivt är ett viktigt kriterium i Danmark och moraliska hänsyn till angivaren vägs inte in i samma grad.

⁶⁹ U. 2011.2203 H.

5 Analys och slutsats

I analysen kommer följande frågeställningar besvaras;

- Vilka motiv ligger bakom inställningen till kronvittnen?
- Hur påverkas rättssäkerheten för en medbrottsling?

5.1 Vilka motiv ligger bakom inställningen till kronvittnen?

Genom undersökningen av svensk och dansk rätt om kronvittnen går det att föra diskussion kring vilka motiv som ligger bakom inställningen av förfarandet i dansk och svensk rätt.

Proportionalitetsprincipen utgör en viktig grundsten i det svenska påföljdssystemet, vilket motiveras med ett rättvisetänkande. En gärningsman som begått ett brott ska avtjäna sitt straff för att han eller hon förtjänar det. Att en gärningsman avslöjar sina medbrottslingar och därför erhåller strafflindring torde strida mot proportionalitetsprincipen då gärningsmannen ”köper” sig till ett lindrigare straff. Det går att diskutera ur en förtjänstetisk aspekt. En gärningsman ska avtjäna sitt straff eftersom han eller hon gjort sig förtjänt av det. Som Jack Ågren resonerade delar jag hans åsikt att erhållande av lindrigare straff till följd av avslöjande av medbrottslingar kan vara fråga om ett ansvarsavståndstagande. Det skiljer sig från bestämmelsen som regleras i 29 kap. 5§ 3p. BrB och som innebär att gärningsmannen erhåller lindrigare straff genom att avslöja sig själv och därmed tar ansvar för sin egen gärning.

Att lika brott ska behandlas lika kommer inte ske i samma mån med ett kronvitnessystem. De billighetshänsyn som rätten ska beakta och som hänför sig till gärningsmannens person legitimerar att två personer inte alltid ska avtjäna samma straff då de överträtt samma lagregel. Rätten ska beakta omständigheter som är hänförliga till gärningsmannens person eller handlandet efter brottet. Som Lena Holmqvist påpekade i sin artikel, är det

alltså först efter en sådan bedömning som straffet kan motiveras. Därför skulle inte en nackdel med systemet vara att det strider mot ekvivalensprincipen då tanken bakom billighetshänsynen inte är att lika straff alltid ska behandla lika. I vissa fall är det rätt att en person erhåller ett annorlunda straff än en annan person som begått samma brott på grund av handlandet efter brottet.

Förfarandets fördelar och nackdelar kan även ses ur ett utilitaristiskt perspektiv. Vilka positiva och negativa effekter kommer att uppstå i och med förfarandet? Som FSK framförde kan det underlätta polisens arbete med att utreda och avslöja organiserad brottslighet. Det är viktigt för tilltron för rättsväsendet i stort att effektiviteten ökar. En annan viktig fördel med ett kronvitnesssystem är att resurser kan frigöras från utredningen och användas till att lösa andra fall. Ett förfarande med kronvittnen leder även till negativa effekter för samhället. Det kan inspirera andra brottslingar att komma lindrigare undan på samma sätt som kronvittnet gjorde. Att dominerande brottslingar kan lura till sig fördelar genom att skvallra på sina undersåtar leder dessutom inte till ett effektivare system. Utredningen kan föras in på fel spår samtidigt som uppgifternas trovärdighet kan ifrågasättas. Risken finns då för att systemet inte bidrar med någon nytta för samhället.

I Danmark har de samhällsnyttiga skäl som systemet ger upphov till varit anledningen till varför förfarandet är tillåtet enligt lag. Det som i Danmark motiverade kronvitnesssystemet var precis som Højesteret 1998 konstaterade att det är av väsentlig betydelse för efterforskningen av narkotikabrott och vissa andra allvarliga brott att det är möjligt att motivera en misstänkt att medverka i utredningen. Samtidigt utvecklades det efter att praxis gett utrymme för förfarandet riktlinjer för hur upplysningen skulle gå till. För att den misstänkte personen ska motiveras till att medverka i utredningen måste han eller hon vara bekant med att strafflindring kan komma ifråga, samtidigt som det måste ske på ett sätt som minskar riskerna för falska angivelser.

Efter rättsfallet från 1998 tycks Højesteret ha intagit en ställning som endast motiverar en restriktiv tillämpning, vilket också Riksadvokatens riktlinjer tyder på. Systemet ska inte missbrukas. Det misstänkte ska enligt riktlinjerna endast informeras om möjligheten till strafflindring om det är nödvändigt med hänsyn till efterforskningen.

Efter att domstolar i Danmark erhållit en lagstadgad rätt att erbjuda den misstänkte personen strafflindring till följd av avslöjande av medbrottslingar, har det till följd av formuleringen i lagen intagits en generösare ställning till skillnad från tidigare. Det krävs inte längre att allvarliga, svårutredda brott är för handen utan torde kunna röra sig om vilka brott som helst för att förfarandet ska kunna tillämpas av domstolarna. Enligt min mening öppnar formuleringen i bestämmelsen upp för möjligheten av ett missbruk av systemet. Systemet kan betryggas då den konkreta överenskommelsen om strafflindring ska läggas fram inför rätten tillsammans med vittnesutsagan, och att domstolen därigenom uppmärksammas på risken av falska angivelser. Vittnesutsagan ska dessutom bevisvärderas.

Avseende fallet av Højesteret från 2011 ställer jag mig frågan om domstolarna trots den generösa formuleringen i 82§ 10p. STRFL endast tillämpar systemet vid allvarligare brottslighet. Om systemet i framtiden tillämpas restriktivt med beaktande av riskerna, så skulle fördelen med en effektivare utredning vad gäller organiserad brottslighet kunna motivera det.

Frågan är vilken aspekt som skulle ligga till grund för ett införande av kronvitnesssystemet i Sverige för att fördelarna ska väga över nackdelarna. Ska det vara omständigheter som är orimliga att bortse ifrån, eller ska det vara en samhällsnyttig aspekt? Om det är en samhällsnyttig aspekt, kan det ifrågasättas om det vore rättfärdigat att låta förfarandet omfattas av billighetshänsyn, som beaktar den misstänktes person. Precis som Thomas Ohlsson anför flyttas då fokus över och motiverar systemet av en helt annan anledning än vad som hittills varit fallet. Som HD påpekade i

Bilsprängarmålet är samhällets intresse som grund för en tillämpning dessutom inte förenlig med regleringen i 29 kap. 5§ BrB.

5.2 Hur påverkas rättssäkerheten för en medbrottsling?

Frågan kan ställas hur rättssäkerheten påverkas för en person som blir avslöjad av ett kronvittne. Risken att rättssäkerheten för en tilltalad inte upprätthålls i lika hög grad är en av de nackdelar som systemet för med sig.

Att åklagaren ska styrka sin talan innebär att inte enbart kronvittnets utsaga ska ligga till grund för en fällande dom. Det motiveras även av objektivitetsprincipen. Faktorer som även är till den misstänktes fördel ska alltid beaktas av rätten.

Det föreligger förbud mot löften för att framkalla bekännelser i viss riktning. Att införa kronvitnesssystemet strider mot denna princip. Risken finns att kronvittnet mutas till att avge falska förklaringar. Det kan få till följd att polis och åklagare för att effektivt utreda brottet låter sig påverkas i för hög grad av den falska vittnesutsagan. Det skulle även strida mot legalitetsprincipen, då straff inte får ske utan stöd i lag.

Rätten att yttra sig över det som tillförs saken innebär att vittnesutsagan alltid ska presenteras för en person som blir misstänkt till följd av kronvittnet. Det är av fundamental betydelse då det annars finns risk för godtyckliga domslut om medbrottslingen inte får en chans att försvara sig mot det som framförs mot honom eller henne.

För att kronvitnesssystemet ska kunna motiveras, är det alltså viktigt att rättssäkerhetsmässiga principer upprätthålls och att systemet inte missbrukas.

6 Slutord

Jag anser det vara motiverat att införa ett lagstadgat kronvitnesssystem i Sverige. Organiserad brottslighet behöver bekämpas och jag anser inte förtjänstetiska skäl vara en anledning till att inte införa systemet.

Systemet ska inte missbrukas på så sätt att rättssäkerhetsmässiga aspekter riskerar att sättas åt sidan. Jag anser det vara av väsentlig betydelse att bestämmelsen inte formuleras lika generöst som i Danmark. Jag tycker personligen att domstolen ska få en lagstadgad rätt att tillämpa systemet på ett restriktivt sätt. Möjligtvis borde Sverige använda sig av de riktlinjer som riksadvokaten utfärdade, och att det endast ska tillämpas vid allvarigare och svårutredda brottstyper.

Käll- och litteraturförteckning

Svenska källor

Tryckta källor

Författningar

Brottsbalken (SFS 1962:700).

Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna.

Rättegångsbalk (1940:740).

Statens offentliga utredningar

SOU 1986:14 Påföljd för brott om straffskalor, påföljdsval, straffmätning och villkorlig frigivning med mer.

SOU 2001:74 Kartellbekämpningsutredningen.

SOU 2005:117 Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder.

SOU 2012:34 Nya påföljder.

Propositioner

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken m.m (straffmätning och påföljdsval m.m.).

Litteratur

Borgeke, Martin, *Att bestämma påföljd*, upplaga 1, Stockholm 2008.

Borgström, Peter, *”Riksåklagaren kritisk mot ”plea- bargaining” och den s.k. kronvittnesmetoden”*, Juridisk Tidskrift 1989/90 s. 672-68.

Dahlman, Christian, *Rätt och rättfärdigande: en tematisk introduktion i allmän rättslära*, upplaga 2, Lund 2010.

Holmqvist, Lena, *Billighetshänsyn*, SvJT 1999 s. 189.

Lundqvist, Ulf, *Bevisförbud i rättspraxis*, upplaga 1, Knivsta 2013.

Ohlsson, Thomas, *En ny strafflindringsgrund*, SvJT 2010 s. 483.

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt?: om demokrati, etik och juridisk argumentation*, upplaga 1, Stockholm 1995.

Ågren, Jack, *Billighetsskälen i 29 kap. 5§ 3p. BrB- berättigande och betydelse vid påföljdsbestämning*, Stockholm 2013.

Ågren, Jack, *Straffrabatt för kronvittnen som riskerar hot om allvarliga repressalier*, Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet 2009-2010, nr 3.

Danska källor

Tryckta källor

Författningar:

Retsplejeloven.

Straffeloven.

Lov nr 218 af 131 marts 2004 om ændring af straffeloven og retsplejeloven.

Följande är hämtat på <http://webarkiv.ft.dk>:

Straffelovrådets betænkning om straffastsættelse og strafferammer I, betænkning nr. 1424/2002; L99 Forslag til lov om ændring af straffeloven og retsplejeloven,

L 99 (som fremsat): Forslag til lov om ændring af straffeloven og retsplejeloven. (Ændring af strafferammer og bestemmelser om straffastsættelse m.v.), del A 3277, 26/11 2003-04.

Riksadvokatens meddelelse:

Anklagemyndighetens årsberetning 1998-99, *Rigsadvokatens meddelelse nr 11/1998*.

Litteratur

Henricson, Ib, *Politiret*, upplaga 5, Köpenhamn 2012.

Smith, Eva, *Straffepoces, grundläggande regler og principper*, upplaga 7, Köpenhamn 2013.

Smith, Eva, Joachimsen, Jørgen, Kistrup, Michael, Lund Poulsen, Jakob.
Straffeprocessen, 2:a upplagan, Köpenhamn 2008.

Toftegaard Nielsen, Gorm, *Strafferet I Ansvaret*, upplaga 4, Köpenhamn
2013.

Toftegaard Nielsen, Gorm, *Straffesagens gang*, upplaga 5, Köpenhamn
2011.

Rättsfallsförteckning

Svenska domar

NJA 2009 s. 599

Underrätter

Hovrätten för Västra Sverige, B 1236-09

Hovrätten för Västra Sverige, B 3062-09

Göteborgs tingsrätt, B 9178- 08

Göteborgs tingsrätts, B 724-08

Danska domar

U. 1998. 1317 H

U. 2011. 2203 H